

La docència dels temes relacionats amb la cura

Nel Noddings

ALGUNS EDUCADORS—entre els quals m'incloc— avui voldríem que es fes una reorganització total dels plans d'estudis escolars. Voldríem donar un lloc central a les qüestions i als temes que són al nucli de l'existència humana. Si som realistes, no és gaire probable que això passi. Tanmateix, podem intentar introduir temes relacionats amb la cura en totes les assignatures tradicionals—la cura d'un mateix, dels més íntims, dels desconeguts i de tota la humanitat, del món natural, del món fet pels humans i de les idees. Podem utilitzar un vocabulari molt ric relacionat amb la cura¹ en la planificació educativa i introduir aquests temes a les classes de les assignatures regulars.

En aquest article, primer aportaré un breu fonament per a justificar l'ensenyament d'aquestes qüestions; en segon lloc, proposaré algunes formes d'escollir i d'organitzar aquests temes, i, finalment, diré quatre mots sobre les estructures necessàries per a donar suport a aquesta docència.

---

1. Emrem la paraula *cura* en un sentit ampliat, com fa l'autora, i que ens permet parlar de l'ètica de la cura o de l'ensenyament de la cura.

Per què ensenyar a tenir cura del que ens envolta?

En una època en què els elevats índexs de violència entre els companys d'escola són inacceptables, en què hi ha nens que s'ocupen d'altres nens sense tenir gaires coneixements sobre com n'han de tenir cura, en què la societat, i fins i tot les escoles, se centren sovint en els missatges materialistes, potser no és innecessari afirmar que realment hauriem de cuidar-nos més dels nostres fills i ensenyar-los a tenir cura dels altres. És evident que ho hauriem de fer. Tanmateix, moltes altres persones també enraonades sembla que consideren que els nostres problemes educatius consisteixen, en gran part, en les puntuacions tan baixes que s'obtenen a les proves d'assoliment. El meu argument és, primer, que *hem de voler obtenir més de les nostres accions educatives que un simple assoliment adequat* i, segon, que *no aconseguirem ni tan sols aquests assoliments si els nostres fills no creuen que també ells són cuidats i aprenen a tenir cura dels altres*.

S'hi pot guanyar molt, tant des del punt de vista acadèmic com humà, *incloent temes relacionats amb la cura en els nostres plans d'estudis. En primer lloc, aquesta inclusió pot contribuir perfectament a ampliar el bagatge cultural dels nostres estudiants*. Per exemple, quan a les classes de matemàtiques parlem dels intents que han fet els grans matemàtics per demostrar l'existència de Déu o per reconciliar un Déu que és tot bondat amb la realitat del mal en el món, els estudiants sentiran a dir noms, idees i paraules que no formen part dels plans d'estudis convencionals. Si bé aquest aprenentatge incidental no pot substituir l'aprenentatge sistemàtic i seqüencial que exigeixen els qui planifiquen les carreres en els camps orientats a les matemàtiques, pot tenir el seu pes a l'hora d'eixamplar els horitzons culturals dels estudiants i d'inspirar nous estudis.

Segon, els temes relacionats amb la cura ens poden ajudar a relacionar les matèries convencionals. El recurs a la literatura a les classes de matemàtiques, de la història a les classes de ciència, i de l'art i la música en totes les classes, pot fer que els estudiants percebin que reben una educació més completa. Al cap i a la fi, per què haurien d'estudiar seriosament cinc assignatures diferents si els seus professors, que són persones educades, sembla que només en dominen i n'aprecien una?

S’hi pot guanyar molt, tant des del punt de vista acadèmic com humà, incloent temes relacionats amb la cura en els nostres plans d’estudis.

Tercer, els temes relacionats amb la cura posen en relació els nostres estudiants amb les grans qüestions existencials. Quin és el sentit de la vida? Hi ha déus? Com he de viure? Fent aquesta connexió important, els teòrics de la cura coincideixen amb els defensors de les humanitats a assenyalar que les escoles haurien de mantenir i expandir la conversa immortal. A mesura que despleguem la nostra argumentació, quedarà clar que també compartim amb les humanitats l’entusiasme sobre algunes qüestions importants.

Quart, compartir aquests temes ens pot portar a una relació més personal. Quan els professors tracten de temes relacionats amb la cura, poden esdevenir persones reals per als seus estudiants i així permetre que aquests puguin construir nou coneixement. Martin Buber ho va expressar de la manera següent:

«La confiança, la confiança en el món, perquè aquest ésser humà existeix —aquest és l’assoliment interior més gran de la relació en l’educació. Perquè aquest ésser humà existeix, la manca de sentit, per molt que ens hi veiem empesos, no pot ser l’autèntica veritat. Perquè aquest ésser humà existeix, en la foscor s’amaga la llum; en el temor, la salvació, i en la insensibilitat dels nostres congèneres, el gran amor» (Buber, 1965, p. 98).

Finalment, voldria insistir que *tenir cura dels altres no és un simple sentiment, càlid i difús que fa que les persones siguin agradables i amables*. Els darrers trenta anys, la literatura sobre l’ètica de la cura s’ha incrementat substancialment (Held, 2006; Noddings, 2010; Slote, 2007). El seu llenguatge s’ha enrobustit, a mesura que s’ha anat entenent millor. *Paraules com ara «resposta», «relació», «reciprocitat», «caràcter mutu», «receptivitat», «atenció», «empatia» i «simpatia» tenen significats tècnics en l’ètica de la cura*. A mesura que estudiem i utilitzem aquests termes, veiem

que la cura implica una cerca constant de la competència. Quan tenim cura d'alguna cosa, volem fer el millor per a l'objecte de la nostra cura. *Tenir com a objectiu educatiu la generació de persones competents i que tinguin cura de les coses no és antiintel·lectual. Més aviat demostra respecte per tot el ventall de talents humans.* No totes les persones són bones per a les matemàtiques, les ciències o la literatura britànica. Però es pot ajudar a tots els éssers humans a menar vides en què es preocupin profundament pels altres, pel món natural i les seves criatures, i per la preservació del món fet pels humans. Se'ls pot conduir a desenvolupar les habilitats i els coneixements necessaris per a fer-hi contribucions positives, independentment de l'ocupació que escullin.

Escollir i organitzar temes relacionats amb la cura

La cura es transmet de moltes maneres. A escala institucional, les escoles es poden organitzar per donar continuïtat i suport a les relacions de cura i confiança. A escala individual, els pares i els mestres mostren la cura mitjançant formes d'atenció característiques: col·laborant en les activitats dels infants, compartint els seus somnis i els seus dubtes, i vetllant atentament pel creixement constant dels infants al seu càrrec. *Les manifestacions personals d'atenció són probablement més importants a la vida dels infants que qualsevol pla d'estudis o model pedagògic concret.*

Tanmateix, els plans d'estudis es poden seleccionar tenint present la cura. És a dir, *els educadors poden manifestar la seva cura en la selecció del pla d'estudis, i un pla d'estudis escollit apropiadament pot contribuir al creixement dels infants com a cuidadors.* Dintre de cada gran àmbit relacionat amb la cura, hi ha molts temes que es poden encaixar en unitats temàtiques: per exemple, en l'àmbit de la «cura d'un mateix», podem parlar de la gestió del temps, dels estils de treball, del creixement espiritual i de què vol dir desenvolupar un caràcter admirable; en analitzar el tema de tenir cura dels més íntims, hi podem incloure unitats sobre l'amor, l'amistat i la relació amb els pares; dins el tema de tenir cura dels desconeguts i de tota la humanitat, podem estudiar la guerra, la pobresa i la tolerància (Noddings, 2012); en tractar de la idea de tenir cura del món fet pels

L'enfocament interdisciplinari és corrent en els programes troncats, i aquests programes cada vegada són més populars en l'ensenyament mitjà.

humans, podem promoure la competència respecte de les màquines que ens envolten, la història de la seva invenció i una apreciació real de les meravelles de la tecnologia. N'hi ha molts altres exemples. A més, hi ha almenys dues maneres diferents d'afrontar el desenvolupament d'aquests temes: les unitats les poden confegir equips interdisciplinaris, o bé cada professor individualment pot identificar temes i tractar-los periòdicament al llarg de l'activitat de l'any o del semestre.

L'enfocament interdisciplinari és corrent en els programes troncats, i aquests programes cada vegada són més populars a l'ensenyament mitjà. *Una de les claus de l'èxit d'una unitat interdisciplinària és el grau de suport realment entusiasta que rep del professorat implicat.* Massa sovint es formen grups arbitraris o artificials, i els professors es veuen obligats a fer-hi contribucions que ells no valoren gaire. Per exemple, els professors de matemàtiques i de ciències sovint se'ls posa junts, amb la qual cosa es poden perdre interessants aportacions humanístiques. Si jo, com a professor de matemàtiques, vull incloure temes històrics, biogràfics i literaris en les meves lliçons de matemàtiques, potser m'estimaré més treballar amb els professors d'anglès i d'estudis socials. Així doncs, és important implicar els professors en la selecció inicial de les grans àrees temàtiques, com també en la seva implementació.

Aquestes propostes interdisciplinàries també funcionen bé en l'educació superior. Fa temps, vaig rebre el programa d'una assignatura universitària titulada *The Search for Meaning* (La cerca de sentit), que era impartida conjuntament per un economista, un capellà universitari i un psiquiatre. Es tractava d'una assignatura interdisciplinària, intel·lectualment rica i orientada directament a les qüestions centrals de la vida.

En l'educació secundària, en què els estudiants necessiten urgentment iniciar-se en l'estudi i la pràctica de la cura, és més difícil con-

formar equips interdisciplinaris. Sorgeix un conflicte quan els professors reconeixen el grau d'intensitat que requereix dels alumnes la preparació de l'assignatura si volen continuar estudiant. *Els bons professors sovint voldrien que hi hagués més temps al dia per a poder impartir amb altres professors temes no convencionals de gran importància, i fins i tot admeten que els seus alumnes no obtenen tot allò que necessiten per al seu ple desenvolupament personal. Però se senten constrets per les exigències d'un món molt competitiu i per les estructures escolars que aquest món ha establert.*

Aquí m'he d'aturar i admetre que crec que un programa com el que acabo de descriure seria impossible d'aplicar avui als Estats Units. La majoria dels professors s'hi resistirien, perquè ho veurien com una exigència més en un programa de responsabilitats que ja per si mateix és molt dur. L'únic plantejament realista és presentar la idea com una forma d'alliberament. Els professors —als Estats Units i potser també en gran part d'Europa— són controlats molt estrictament, i ja no són lliures d'aplicar el seu criteri professional sobre què han d'ensenyar. Com a alliberament educatiu, la idea d'ensenyar temes relacionats amb la cura es pot veure en consonància amb una gran part de l'educació humanista. No recomano uns plans d'estudis que es basin totalment en les grans obres (Hutchins, 1936/1999), i tampoc no proposo que consisteixin simplement en llistes de fets culturals (Hirsch, 1987), però crec que *hauríem d'invitar a la discussió de les grans qüestions existencials i promoure un compromís interdisciplinari*. Els professors més cultes i reflexius poden relacionar les seves matèries amb altres i amb les grans qüestions. A la llista de professors als quals dedica el seu llibre Wayne Booth (1988), comenta: «Per al senyor Luther Giddings, que a la seva classe de química va ensenyar humanitats.» És evident que això és possible, però els professors han de tenir la llibertat de fer-ho i han d'estar preparats intel·lectualment per a poder-ho fer.

L'enfocament que plantejo no s'adreça exclusivament al passat per a trobar-hi la saviesa i la comprensió. És molt més a prop de John Dewey que de Robert Maynard Hutchins. Partint de les coses tal com són avui, hi identifiquem problemes i hi considerem possibles solucions. No negligim ni venerem el pensament del passat. Però mirem

Els bons professors sovint voldrien que hi hagués més temps al dia per a poder impartir amb altres professors temes no convencionals de gran importància.

---

endavant utilitzant els coneixements que tenim col·laborativament en noves combinacions.

Quan sosté que els éssers humans *hem de tenir cura* del benestar de les altres espècies i de la Terra, E.O. Wilson afirma que els científics avui han de saber moltes coses més, a banda de la seva pròpia especialitat:

«La meva opinió és que la unitat del coneixement és inevitable. És el reflex de la vida real. La trajectòria dels esdeveniments del món indica que les persones educades haurien d'estar més capacitades que abans per a afrontar els grans temes amb valentia i de manera analítica travessant diferents disciplines» (2006, p. 137).

Cal observar que Wilson parla de la *vida real*, i insistim precisament en aquest punt en els temes docents relacionats amb la cura. No cerquem respostes en un univers platònic de formes i tampoc no oblidem la utilitat del dia a dia en una cerca romàntica de la saviesa contemplativa. *Fomentem el debat sobre les qüestions eternes però no limitem els escenaris en què pot tenir lloc aquesta discussió.*

Vegem-ne alguns exemples. Considerem la manera com triem les lectures per a les nostres classes de literatura. Normalment, els escriptors del programa encapçalen una llista de grans obres o de períodes històrics en la literatura. Llavors s'enceta el debat sobre quins escriptors s'hi haurien d'incloure i, com que la llista és molt llarga, el debat resulta interminable i la conclusió, necessàriament, no serà del tot satisfactòria. I ens oblidem de les grans qüestions que ens haurien d'empènyer a llegir. Suposem, en canvi, que utilitzem temes relacionats amb la cura a l'hora de seleccionar quines obres s'estudiaran. Si pensem, per exemple, en la cura d'un mateix, hi podem incloure *The Way of All Flesh (El destí de la carn)* de Butler per veure un esforç dramà-

tic per a refermar la personalitat; llavors es pot considerar tota una sèrie de biografies per a il·lustrar aquest desenvolupament. Pel que fa a la cura dels més íntims, podríem seleccionar com a tema l'*amistat*. Les possibilitats són fantàstiques —des del consell d'Aristòtil que els bons amics s'assenyalen cap amunt fins a moltes novel·les modernes que descriuen amistats entre races, ètnies, edats i gèneres diversos.

Què podem triar per fomentar la discussió i el pensament crític en qualsevol dels altres temes? (N'he fet moltes propostes a *The Challenge to Care in Schools*, 1992.) A l'hora de ponderar la nostra selecció, hem de tenir en compte que volem establir connexions amb altres disciplines —amb història, matemàtiques, ciències, art i ciències socials.

En aquest sentit, podem fer alguna cosa en relació amb la ciència? Qualsevol tema s'hauria de considerar relacionat amb la vida mateixa. Wilson recomana que comencem l'ensenyament amb una «qüestió prou àmplia que interessi els alumnes i alhora sigui rellevant per a la seva vida» (Wilson, 2006, p. 131) i després expliquem els detalls tècnics quan en sorgeixi la necessitat. A més dels detalls necessaris per a l'estudi de qualsevol especialitat, els professors haurien de «procedir lateralment... a analitzar les conseqüències del fenomen per a la història, la religió, l'ètica i les arts creatives» (Wilson, 2006, p. 131).

A l'hora d'estudiar l'evolució, per exemple, podem considerar el fenomen de la violència masclista i la seva relació amb el crim i la guerra (Noddings, 2012). Quins patrons socials donen suport a la tendència evolutiva a la violència masclista? Com es poden modificar aquests patrons des de l'educació? Segurament, caldrà dedicar temps al debat sobre l'evolucionisme i el creacionisme —un debat encara molt viu en alguns indrets dels Estats Units. Per què alguns grups es resisteixen a ensenyar l'evolucionisme? Si acceptem les proves científiques a favor de l'evolucionisme, hem de deixar de creure en Déu? Els creients poden acceptar l'evolucionisme? Avui, als Estats Units, l'evolucionisme s'ensenyava a la majoria de les escoles, però encara se n'evita el debat i totes les seves connexions amb la vida real i amb les qüestions existencials. No tan sols es priva els estudiants de sentir a parlar d'Alfred Russel Wallace, del bisbe Wilberforce, de Thomas Huxley, de la Royal Academy i de tota una sèrie d'altres actors, sinó

Wilson recomana que comencem l'ensenyament amb una «qüestió prou àmplia que interessi els alumnes i alhora sigui rellevant per a la seva vida».

que, a més, ni tan sols se'ls invita a pensar sobre el seu propi desenvolupament espiritual i intel·lectual.

En història (anomenada, més genèricament, estudis socials als Estats Units), hi ha molt bones oportunitats d'establir connexions amb la vida real i amb altres disciplines, però sovint s'eviten perquè són massa controvertides. Com ens hauríem de relacionar amb els desconeguts i amb els altres pobles del món? Per què algunes persones abracen el pacifisme? Quin paper ha exercit l'«excepcionalisme» en la nostra actitud envers els altres? Quanta destrucció ha patit el món natural a causa de la guerra? Quina part del món fet per l'home ha estat destruïda en la guerra? (Noddings, 2012). Què esperava Virginia Woolf que s'aconseguiria amb la distribució massiva de fotografies de la guerra civil espanyola? Com ens afecten les imatges de la guerra, de la violència i de la destrucció? Com poden reaccionar els alumnes davant del comentari de Jane Addams en què comparava una mare amb un artista que és al cos d'artilleria, per exemple, i rep l'ordre d'obrir foc sobre una obra meravellosa, com la basílica de Sant Marc de Venècia o el Duomo de Florència, o qualsevol altra gran obra arquitectònica i de bella factura. Estic segur que se sentiria una mica més compungit que l'home que mai no s'ha dedicat a crear bellesa i que no sap el que costa això (citat a Ruddick, 1989, p. 186).

I, si prestem tanta atenció a les causes i als efectes polítics i econòmics de la guerra en les nostres classes d'història, per què ignorem pràcticament la història de la infantesa, de la higiene, dels transports, de l'educació i del matrimoni —totes, qüestions de gran interès en la vida de cada dia?

És fàcil relacionar les matemàtiques amb altres disciplines, però, en canvi, rarament es fa. Els estudiants de càlcul aprenen la regla de Leibniz, però mai no senten a parlar de la seva filosofia o de les seves

reflexions sobre la teodicea. Estudien la geometria euclidiana, però ignoren fins i tot que existeix la geometria no euclidiana i desconeixen els molts intents que s'han fet al llarg dels segles per a demostrar el postulat de les paral·leles d'Euclides. La majoria no han sentit a parlar de l'aposta de Pascal, de l'intent de Descartes de provar l'existència de Déu, dels esforços de Newton per a reconciliar els relats bíblics amb la cronologia històrica o de les creences i els ritus religiosos dels pitagòrics. Gairebé mai no es parla de l'art de M. C. Escher, de la lògica de Lewis Carroll (per exemple, a *Alicia en terra de meravelles*), de la música de Bach o, fins i tot, dels enigmes fascinants de Martin Gardner. Potser el pitjor de tot, des de la perspectiva de l'ètica de la cura, és que els estudiants acaben pensant que les matemàtiques són una activitat solitària: «Fes la teva feina!» En realitat, la història de les matemàtiques és plena d'episodis de col·laboració en forma de converses, correspondència i trobades formals (Hersh i John-Steiner, 2011).

Moltes de les coses que he suggerit aquí les haurien d'oferir els professors com a dons gratuïts als seus estudiants —fora d'examen. Alguns estudiants se sentiran fascinats per un tema concret i hi desenvoluparan els seus propis objectius d'aprenentatge; un altre tema en pot interessar d'altres. *L'objectiu és aconseguir que els estudiants reflexionin sobre la seva pròpia vida i el seus interessos, creences i obligacions. Volem que identifiquin els problemes i els resolguin, però també volem que aprenguin a viure amb les contradiccions irresolubles*, com suggeria el gran filòsof Miguel de Unamuno (1954).

El segle XXI planteja noves exigències a l'educació. *La cooperació i la col·laboració s'han d'estimular per davant de la competència, i l'educació hauria de fer més per reconèixer la interdependència entre les persones en totes les formes de treball*, entre els organismes i les institucions, i entre els països. Els temes relacionats amb la cura ens reclamen que fem atenció a la nostra vida personal i, més enllà d'aquesta, que ens preocupem per tota la humanitat i per la nostra Terra.

Els suggeriments sobre aquests temes que es fan en aquest sentit provenen del temps i de la vida que vivim cada dia; tanmateix, he intentat mostrar que moure's lateralment més enllà de les especialitats

L'objectiu és aconseguir que els estudiants reflexionin sobre la seva pròpia vida i els seus interessos, creences i obligacions.

cap als efectes que aquestes tenen sobre altres disciplines és compatible amb l'esperit de l'educació humanística. Cal fer, però, un advertiment important. Si bé els defensors de les humanitats fan molt d'èmfasi en l'aprenentatge en si mateix i reverencien les grans obres del passat, jo espero que aquestes connexions tinguin repercussió en la vida actual dels nostres estudiants d'avui. A *Howards End* d'E. M. Forster apareix un comentari meravellós d'un personatge amb un bon domini de la gran literatura, però que no té cap efecte discernible en la vida real: «No fem al respecte a aquests grans noms. La culpa és nostra, no seva. Ells volen que nosaltres els utilitzem com a punts de referència, i no tenen cap culpa si, en la nostra feblesa, no encertem a veure la seva referència, que ens marca el camí que hem de seguir» (1908/1993, p. 101). És per això que m'aparto de Hutchins, Adler, Hirsch i tots els qui voldrien que l'educació es mantingués captiva en el passat i que sovint divideixen la societat entre els qui «saben» i els qui no. Han convertit els punts de referència en punts finals.

Tanmateix, podem continuar apreciant les grans obres del passat mentre eixamblem la conversa immortal. Naturalment, ens hi hauríem de plantejar les qüestions existencials més profundes: Com hauria de viure? Hi ha algun sentit a la vida? Però també ens hauríem de preguntar: En què sóc bo? Què significa ser un amic? Què és un bon pare? Puc ser ciutadà del món sense traïr el meu país? Com puc treballar a favor de la pau i de la prosperitat arreu del món? Puc reparar aquest aparell domèstic en comptes de desprendre-me'n? Què dec als animals que adopto com a mascotes? Com puc preservar la multitud d'espècies que hi ha a la Terra i la Terra mateixa? Puc apreciar unes idees sense menysprear aquells que hi senten poc interès? I, finalment, puc aprendre —sense violència ni desesperació— a viure amb aquelles contradiccions que Unamuno va descriure tan bellament?

Referències bibliogràfiques

- BOOTH, Wayne C. (1988). *The Vocation of a Teacher*. Chicago: University of Chicago Press.
- BUBER, Martin (1965). *Between Man and Man*. Nova York: Macmillan.
- FORSTER, E.M. (1993/1908). *Howards End*. Nova York: Barnes and Noble.
- HELD, Virginia (2006). *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. Oxford: Oxford University Press.
- HERSH, Reuben; JOHN-STEINER, Vera (2011). *Loving+Hating Mathematics*. Princeton: Princeton University Press.
- HIRSCH, E.D. (1987). *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston: Houghton Mifflin.
- HUTCHINS, Robert Maynard (1999/1936). *The Higher Education in America*. New Haven: Yale University Press.
- NODDINGS, Nel (2005/1992). *The Challenge to Care in Schools*. Nova York: Teachers College Press.
- NODDINGS, Nel (2012). *Peace Education: How We Come to Love and Hate War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RUDDICK, Sara (1989). *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.
- SLOTE, Michael (2007). *The Ethics of Care and Empathy*. Nova York: Routledge.
- UNAMUNO, Miguel de (1954). *Tragic Sense of Life*. Traducció de J.E. Crawford Fitch. Nova York: Dover.
- WILSON, Edward O. (2006). *The Creation: An Appeal to Save Life on Earth*. Nova York: W.W. Norton.

[Agraïm a la Fundació Jaume Bofill l'autorització de traduir aquest article. La traducció és de Gabriel Genescà]